

Historian käyttö ja väärinkäyttö

Antti Blåfield (toim.): Historian käyttö ja väärinkäyttö. Siltala 2016. 270 s. ISBN 978-952-234-357-4.

Dialogin puuttuminen yhteiskunnan ja tieteen välisestä keskustelusta on huolestuttanut minua historioitsijana jo pidempään. Jos historiantutkimus ei varsinaisesti norsunluutorniin olekaan sulkeutunut, yhteiskunnallisesta keskustelusta tutkimus on kuitenkin eriytynyt uhkaavalla tavalla. Osittain muuttuneen toimintaympäristön vuoksi tutkijat ovat keskittyneet tutkimustulostensa julkaisemiseen erityisesti ulkomaisissa, pienille tutkijayhteisöille suunnatuissa tiedejulkaisuissa. Toiminta, jota hallinto kutsuu yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi, on merkittävästi vähentynyt 2000-luvulla.

Osittain historioitsijoiden osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun on vähentänyt perinteisen julkaisukanavan (eli kirjan) merkityksen hiipuminen erilaisten digitaalisten julkaisukanavien yleistessä. Tähän muutokseen historiantutkijat ovat kenneet vastaamaan huonosti. Historiantutkimuksen vaikutus historiakulttuuriin, menneisyydestä käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun ja historian poliittiseen käyttöön on heikentynyt. Koska historialle on yhteiskunnassa kuitenkin tilausta, syntyvän tyhjiön täyttävät herkästi muut toimijat. Tuore, Antti Blåfieldin toimittama, 16 kirjoittajan artikkelista koostuva *Historian käyttö ja väärinkäyttö* pyrki osaltaan vastaamaan tähän tarpeeseen.

Syitä dialogin puutteeseen voidaan hakea myös historiatieteen kehityksestä: kansallisesta paradigmatista erkaantumisesta ja historian tulkinnallisen luonteen korostumisesta. Historian ammattilaisien ulkopuolella historia nähdään edelleen varsin usein synonyyminä menneisyydelle, tulkinnallisuutta vierastetaan ja historian merkitys näyttätty kansallisen kertomuksen tukemisena. Kuvaavaa on, että ajoittain myös *Historian käyttö ja väärinkäyttö* -kirjassa menneisyyden ja historian välinen raja hämärtyy, esimerkiksi kun puhutaan ”historiassa tapahtuneista seikoista” (s. 21) tai ”vaikeasta historiasta” (s. 22).

Kirjan parasta antia ovat kirjoitukset, joissa päästään syvällisesti pohtimaan historiantutkimuksen, yhteiskunnan ja politiikan välistä suhdetta. Timothy Garton Ash onnistuu kirjoituksellaan sananvapauden merkityksestä tässä suhteessa erinomaisesti. Henrik Meinander puolestaan tiivistää loistavalla tavalla kansallisen paradigman merkityksen historiantutkimukselle. Hän myös nostaa poliitikkojen ja historiantutkijoiden rinnalle kansalaisyhteiskunnan, joka muuten jää kirjassa yllättävän vähäiselle huomiolle. Historiapoliitikan ja -kulttuurin välinen suhde, sekä historiantutkijoiden rooli näissä kahdessa, on kuitenkin avain historian väärinkäytön ymmärtämiseen ja havaitsemiseen. Espipuheessa Erkki Tuomioja toteaa, että historian tulkinta on historioitsijan tehtävä, mutta edellytysten takaaminen kuuluu valtiovalle. Tällä hetkellä valtion ohjaus on ristiriitaista, sillä erilaiset kannustin- ja pakotejärjestelmät ohjaavat tutkijoita pois yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Historiapoliitikka ja -kulttuuri karkaavatkin liian usein historiantutkijoiden ulottumattomiin. Historian ainoa merkitys ei ole sen poliittisessä käytössä, olkoonkin, että tämäkin näkemys kirjassa tuodaan esille (ks. esim. s. 218). Historialla on merkittävä rooli myös yksilön ja yhteisöjen identiteetin rakentumisessa.

Kirja korostaa historiantutkijoiden kykyä tarttua yhteiskunnallisesti haastaviinkin aiheisiin ilman vahvoja poliittisia intohimoja. Suhde historiantutkimuksen ja politiikan välillä ei kuiten-

kaan ole ongelmaton edes demokraattisissa maissa. Tästä käy hyvänä esimerkkinä *Mein Kampf* -teos, josta baijerilaiset historioitsijat olisivat halunneet toimittaa kommentoidun laitoksen opetuskäyttöön (s. 34–35). Julkinen valta kuitenkin veti hankkeelta rahoituksen poliittisten kiistojen vuoksi. Tutkijat ja poliitikot hahmottavatkin asioita eri tavoin, mikä näkyy myös kirjan kahdessa Venäjää käsittelevässä artikkelissa. Vladislav Zubok ja Heikki Talvitie tarkastelevat Venäjän ulkopoliittikan muutoksia viimeisten 25 vuoden aikana. Zubokin analyttiseen ja eri näkökulmia erinomaisesti huomioivaan kirjoitukseen verrattuna Talvitien kirjoitus jää pinnalliseksi. Siinä missä Zubok pyrkii ymmärtämään, Talvitie tyytyy toteamaan. Tutkijan ja diplomaatin dialogi jää puuttumaan. Yleisestikin Venäjän kohdalla tutkijoiden ja historiapolitiikan välillä on nähtävissä kasvava juopa. Venäjän politiikkaa ja toimintaa perustellaan monesti pinnallisilla historiantulkinnalla, jotka eivät kestä lähempää tarkastelua. Talvitienkin artikkelissa viitataan Venäjän ekspansiviseen politiikan jatkuvuuteen aina mongolivallan ajoista lähtien.

Kirjassa on erittäin hyviä kirjoituksia saksalaisesta historianhallinnasta (Norbert Frei), Unkarin historiapolitiikasta (Heino Nyyssönen) sekä pyrkimyksestä tarkastella menneisyyttä kansallisen ja suurvaltakeskeisen kehityksen ulkopuolelta, kuten Rinna Kullaa tekee Välimeren alueen historiakatsauksessaan. Kokonaisuutena kirjasta jää kuitenkin epätasainen vaikutelma. Suurimpana puutteena on kirjan sisäisen keskustelun puute, jonka seurauksena dialogia ei pääse syntyään. Kirja kärsii myös toimitettuja kokoelmia usein vaivaavasta ongelmasta: artikkeleissa käytetään toisistaan välittämättä samoja esimerkkejä. Näin ollen esimerkiksi George Orwellin *1984*, Armenian kansanmurha, Holokausti, Katyn, ja Holodomor mainitaan esimerkkinä useaan kertaan ilman että asiassa päästään pintaan syvemmälle. Kolmannen maininnan kohdalla lukijalle tulee väistämättäkin turhautunut olo.

Kirjan puutteeksi täytyy lukea myös viimeistelemättömyys. Osa suomenoksista on tehty huolimattomasti, minkä seurauksena merkitykset hukkuvat. Lisäksi kirjassa on turhan paljon kirjoitusvirheitä ja tautonomiaa, joiden poistaminen olisi tehnyt lukukokemuksesta sujuvampaa.

Esille nostamistani puutteista huolimatta *Historian käyttö ja väärinkäyttö* on erittäin tervetullut lisä keskusteluun historian asemasta yhteiskunnassa. Historiatieteen – ja laajemminkin ihmistieteiden – piirissä kuulee jatkuvasti valitusta siitä, miten laajaa sivistystä ei enää arvosteta. Teknologisen ja talouskeskeisen maailmanvankuvien korostuminen ovat toki vaikuttaneet siihen, että historiantalaitset oppiaineet nähdään hyödyttömänä puuhasteluna. Vika ei kuitenkaan ole yksinomaan yhteiskunnassa ja poliitikoissa, vaan myös tutkijoiden omassa kyyttömyydessä kommunikoida mielekkäästi, kuten Meinanderkin kirjassa muistuttaa (s. 74). Historian tutkijoiden ja ammattilaisien tulee pitää huolta siitä, että historia nähdään tärkeänä ja hyödyllisenä yhteiskunnan kannalta jatkossakin. Muuten vaarana on tieteenalan näivettyminen ja historian muuttuminen vain politiikan tai viihteen välineeksi. Vaikka räikeämpiä esimerkkejä tästä kehityksestä löytyy esimerkiksi Kiinasta tai Venäjältä, kehityskulku ei ole vieras länsimaillekaan. Tieteenalan ja yhteiskunnan välillä tarvitaan aktiivista keskustelua. Tästäkin syystä *Historian käyttö ja väärinkäyttö* -teoksen kaltaiset puheenvuorot ovat tärkeitä.

DOSENTTI, FT SIMO MIKKONEN,
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO